

Gelderland : Putten, Twello, Doetinchem.

Utrecht : Soest.

Noord-Holland : Wijk aan Zee, Santpoort, Bloemendaal, Overveen, Haarlem, Zandvoort, Vogelenzang, Amsterdam, Diemen, Ouderkerk, Bussum.

Zuid-Holland : Leiden, Wassenaar, 's-Gravenhage, Rotterdam.

Limburg : Maastricht, Gronsveld, Rijckholt, Bemelen, Meerssen, Geulem, Gulpen, Mechelen, Epen, Rolduc, Kerkrade, Stein.

Dus : gewoon in het Westen en in Zuid-Limburg.

ab. *nigrofasciata* Djakonow, Jaarb. Martjanoffsche Staatsmuseum te Minoussinsk, Siberië, IV, p. 35. 1926. Met zwart middenveld.

Veel zeldzamer dan *unidentaria*. Prout zegt zelfs, dat het middenveld nooit zwart is.

Putten (coll. Oudms.), Diemen (coll. m.).

Biologie. Beide soorten hebben 2 generaties. Voor zoover ik heb kunnen nagaan, komt geen seizoensdimorfisme voor. De rupsen gelijken zeer op elkaar. Volgens Prout is de rups van *ferrugata* op den rug gemiddeld minder scherp geteekend dan die der andere soort, volgens Schneider (Ent. Rundschau, vol. 49, p. 146, 1932) is die van *spadicearia* wat lichter, meer witgrijs. Beide soorten overwinteren als pop. Het blijft nog zeer gewenscht, beide soorten naast elkaar **ab ovo** te kweken en uitvoerige beschrijvingen van de eieren, de verschillende stadia der rupsen en de poppen te leveren.

Ten slotte wijs ik er nog even op, dat de figuren, die South van beide soorten geeft, uitstekend zijn, doch de namen zijn onjuist (tenminste in den eersten druk). Pl. 72, fig. 8—12 = *spadicearia*, pl. 75, fig. 1—3 = *ferrugata*. De figuur in Keer (pl. 69, fig. 2) is een *ferrugata*, al zijn de achtervleugels iets te levendig geteekend.

Amsterdam, Sept. 1933.

B. J. LEMPKE.

Enkele aantekeningen over Nederlandsche Hymenoptera (Apidae en Sphegidae)

1. De Halictus- en Sphecodes-soorten in de collectie van den heer B. E. Bouwman te Bilthoven.

Eenigen tijd geleden was de heer Bouwman zo vriendelijk een gedeelte van zijn omvangrijke bijen-collectie, n.l. het materiaal van de geslachten *Halictus* en *Sphecodes*, ter determinatie af te staan. Ofschoon de heer Bouwman aan de studie van deze bijen nooit speciale aandacht had besteed, heeft hij toch in den loop der jaren een belangrijk

aantal exemplaren bijeen gebracht, n.l. van *Halictus* bijna 450 en van *Sphecodes* ruim 100 stuks. Verreweg het grootste deel hiervan werd door hem zelf verzameld; slechts een klein aantal is afkomstig uit de collecties van den heer M. A. Lief-
tinck en van wijlen den heer C. Ritsema Cz.

Omdat de studie van de genoemde geslachten in ons land langen tijd verwaarloosd is geweest en daarom van vele soorten nog maar weinig bekend is over de verspreiding binnen onze grenzen, geef ik hier van beide genera een volledige vindplaatsenlijst; tevens zijn een aantal notities omtrent de bloemen, waarop de bijen aangetroffen werden, vermeld. Deze lijsten zijn te beschouwen als een uitbreiding en aanvulling van die, welke door mij in 1930 gepubliceerd zijn (zie Zoölogische Mededeelingen, Leiden, deel XIII, afl. 1-2, pp. 7-21). Van beide geslachten werd in de onderzochte verzameling één soort gevonden, die nog niet in ons land was aangetroffen, n.l. *Halictus linearis* Schck. en *Sphecodes marginatus* Hags.

De heer P. Blüthgen te Naumburg was zoo vriendelijk eenige twijfelachtige determinaties voor mij te controleren, waarvoor ik hem op deze plaats gaarne mijn dank betuig.

Halictus Latr.

H. quadricinctus F. Breda, 1 ♀, 15 Juni 1905 op Cornus mas. Verder slechts uit Z.-Limburg bekend.

H. sexcinctus F. Breda, 1 ♀, 25 Juni 1906, 1 ♀, 26 Juni 1906 op Leontodon.

H. rubicundus Christ. Glimmen, Vaassen, Soesterberg, Bilthoven, Oostbroek, Rhenen, Wageningen, Breda, Oisterwijk, Gulpen. Het ♀ op Genista, Brassica, Endymion, Senecio jacobaea; het ♂ op Cirsium arvense, Centaurea jacea en Hieracium. In 1926 ving de heer Bouwman nog een ♀ van deze soort op 3 October.

H. maculatus Sm. Gulpen, 1 ♂, 12 Aug. 1920 op Knautia (Ritsema).

H. perkinsi Blüthg. (*flavipes* auct. nec F.). Holl. Rading, Bilthoven, Den Dolder, Oisterwijk. Het ♀ in het voorjaar op Veronica chamaedrys en Cerastium arvense, in den zomer op Rubus, Potentilla tormentilla, Trifolium album en Lysimachia; het ♂ op Rubus en Thymus.

H. tumulorum L. (*flavipes* F.). Oostbroek, Bunnik, Bilthoven, Wageningen, Winterswijk, Wolfshaag (Z.-L.), Gulpen. Het ♀ op Rubus, Potentilla repens en Veronica, het ♂ op Thymus, Jasione, Calendula officinalis en Hieracium.

H. fasciatus Ny l. Bilthoven, 1 ♂; Den Dolder, 3 ♀♀; Breda 1 ♀. Het ♀ op Brassica en Melilotus, het ♂ op Cirsium.

H. xanthopus K. Bunnik (U.), 1 ♀, 17 April 1926, op Taraxacum.

H. prasinus Sm. subsp. *haemorrhoidalis* Schck. Breda, 1 ♀, 7 Sept. De in ons land gevangen exemplaren van deze soort behooren waarschijnlijk alle tot de genoemde subspecies.

H. nitidus Panz. (*sexnotatus* K.). Diepenveen, 1 ♀; Breda, 6 ♀♀, 2 ♂♂. Het ♀ op Hemerocallis, Berberis, Hypericum, Cornus, Rubus, Philadelphus en Cirsium arvense; het ♂ op Scrophularia en Senecio.

H. breviventris Schck. Wageningen, 1 ♀, 4 Mei 1920, op Leontodon (Ritsema).

H. quadrinotatus Schck. Bilthoven, Renkum, Breda, Oisterwijk. Het ♀ op Salix, Berberis, Spiraea en Doronicum, het ♂ op Cirsium arvense en Alisma plantago aquatica.

H. zonulus Sm. Haren, Almelo, Diepenveen, Winterswijk, Bilthoven, Bunnik, Breda en Gulpen. Het ♀ op Rubus, Lysimachia, Veronica en Leontodon, het ♂ op Crepis, Hieracium en Achillea.

H. leucozonius Schrank. Haren, Diepenveen, Winterswijk, Holl. Rading, Bilthoven, Breda, Oisterwijk, Swalmen, Venlo, Gulpen en Vaals. Het ♀ op Salix, Hieracium, Euphorbia cyparissias, Potentilla, Cichorium, Centaurea jacea en Cirsium arvense, het ♂ op Daucus, Potentilla atrosanguinea, Cirsium arvense en Centaurea jacea.

H. lucidulus Schck. Breda, 1 ♀, 27 Juni 1906, op Rubus; Vechten (U.), 2 ♀♀, 18 Juli 1919 op Cirsium arvense.

H. semilucens Alf. Bilthoven (4 ♀♀, 1 ♂), Vuursche (1 ♀), Breda (1 ♀). Het ♀ op Fragaria vesca, Sedum en Veronica. Van deze soort was uit ons land tot nog toe slechts één ♀ bekend, dat door den heer Blöte in Z.-Limburg gevangen werd. De determinatie werd door den heer P. Blüthgen bevestigd.

H. intermedius Schck. Van deze in ons land blijkbaar zeldzame soort ving de heer Bouwman 2 ♀♀ bij Winterswijk, den 26en Mei 1926 op Veronica.

H. tarsatus Schck. Haren, Maartensdijk en Bilthoven. Van de 5 ♀♀ in de collectie van den heer Bouwman werd er één op Cerastium en één op Doronicum gevangen. Tot nog toe was deze soort mij slechts uit de duinstreek bekend.

H. sexstrigatus Schck. Bilthoven (veel exemplaren), Zeist, Vechten (U.), Wageningen, Winterswijk, Breda. Het ♀ op Salix, Cerastium arvense, Lychnis, Cardamine pratensis, Ribes, Spiraea, Nemophila, Veronica, Doronicum, Leontodon en Taraxacum; het ♂ op Reseda, Potentilla atrosanguinea en Cirsium.

H. brevicornis Schck. Bilthoven, 3 ♀♀ op gele composieten, 1 ♂ op Cirsium; Bennekom, 1 ♂ op Hieracium

(Ritsema); Swalmen (L.), 1 ♀ op *Euphorbia cyparissias* (Liefstinck).

H. villosulus K. Diepenveen (O.), Vaassen, Amersfoort, Groenekan, Bilthoven, Maartensdijk, Bennekom, Wageningen, Breda, Swalmen en Gulpen. Het ♀ op *Hieracium*, *Leontodon*, *Jasione* en *Euphorbia cyparissias* (1 ♀ bij Swalmen, Liefstinck); het ♂ op *Hieracium*.

H. punctatissimus Schck. Vries (Dr.), Soesterberg, Bilthoven, Bennekom, Breda. In April en Mei vooral op *Genista anglica*, *Vaccinium myrtillus* en *Salix repens*, voorts op *Geum*, *Potentilla tormentilla*, *Lotus corniculatus*, *Ornithopus*, *Doronicum* en *Cirsium*.

H. minutus K. Bunnik, 1 ♀ op *Brassica*; Wageningen, 2 ♀♀ op *Stellaria media* en *Brassica* (Ritsema); Breda, 1 ♀; Oisterwijk, 1 ♀ op *Potentilla tormentilla* (Liefstinck).

H. nitidiusculus K. Amsterdam (Schiphol, April 1921, Liefstinck), Bilthoven, Bunnik, Vechten (U.), Wolphaag (Z.-L.), Gulpen. Het ♀ op *Salix*, *Brassica* en *Doronicum*, 1 ♂ op *Cirsium*.

H. rufitarsis Zett. Vuursche, Groenekan, Bilthoven, Vaals. Het ♀ op *Rhododendron*, *Taraxacum* en *Rubus*, het ♂ op *Rubus* en *Myosotis*.

H. fulvicornis K. Breda (3 ♀♀); Nijmegen (1 ♂) en Gulpen (2 ♂♂). Het ♀ op *Salix*, het ♂ op *Senecio*.

H. linearis Schck. *faun. nov. sp.* De heer Bouwman ving den 15en Juli 1927 een ♂ bij Gulpen (Zuid-Limburg). Gedetermineerd door den heer P. Blüthgen.

H. albipes F. Texel, Tinaarloot (Dr.), Denekamp, Breda, Gulpen. Op *Veronica*, *Weigelia*, *Leontodon*, *Hieracium* en *Cirsium*.

H. calceatus Scop. Een zeer algemeene soort, die ook in de collectie van den heer Bouwman door een groot aantal exemplaren vertegenwoordigd is. Bezoekt allerlei bloemen.

H. malachurus K. Van deze in ons land vrij zeldzame soort vond de heer Bouwman een kolonie bij Vechten (U.) en een bij Zeist. De laatstgenoemde bestond naar schatting uit ongeveer 4000 exemplaren. De neutrum-vorm *longulus* Sm. (zie E. Stoëckhert, *Konowia*, Bd. II, 1923) werd bij Vechten (U.) en Gulpen gevangen.

H. smeathmanellus K. Wageningen (Ritsema), Gulpen en Schin op Geulle; één ♂ werd op *Calendula officinalis* en één op *Salvia* gevangen.

H. morio F. Deze soort was mij tot nog toe slechts uit Z.-Limburg bekend, zij schijnt echter in de omgeving van Utrecht niet zeldzaam te zijn. De heer Bouwman ving een aantal ♀♀, waarvan één in 1926 reeds op 31 Maart, bij Bunnik en Oostbroek op *Taraxacum* en *Veronica*. Verder

werd deze soort aangetroffen bij Vechten (U.), Wageningen en Breda.

H. leucopus K. Diepenveen (O.), Vuursche, Holl. Rading, Bilthoven, Bunnik, Oostbroek, Wageningen, Gulpen. Het ♀ op *Potentilla repens*, *Thymus*, *Rubus* en *Taraxacum*; het ♂ op *Jasione* en *Cirsium arvense*.

Sphecodes Latr.

Sph. gibbus L. Vuursche, Den Dolder, Bilthoven, Breda. Het ♀ op *Salix*, *Daucus*, *Rubus* en *Cirsium*, het ♂ op *Cirsium*.

Sph. reticulatus Thom s. Hellendoorn, Vuursche, Bilthoven, Breda en Nuland (N.-Br.). Het ♂ vooral op *Cirsium*, ook op *Solidago* en *Spergularia*.

Sph. monilicornis K. (*subquadratus* SM.). Denekamp, Winterswijk, Soesterberg, Den Dolder, Bilthoven en Wageningen. Het ♂ op *Cirsium arvense*.

Sph. pellucidus Sm. (*pilifrons* Thom s.). Soesterberg, Bilthoven, Bunnik, Bussum, Breda, Oisterwijk en Grubbenvorst bij Venlo. Het ♀ op *Salix*, *Cerastium arvense*, *Spergularia* en *Vaccinium myrtillus*; het ♂ op *Cirsium arvense* en *Peucedanum*.

Sph. divisus K. (*similis* Wes m.). Winterswijk, Bilthoven, Bunnik, Oostbroek, Groenekan en Zeist. Het ♀ op *Salix*, *Potentilla*, *Veronica chamaedrys*, *Ranunculus repens*, *Achillea millefolium* en *Cirsium arvense*; het ♂ op *Cirsium arvense*.

Sph. puncticeps Thom s. Marle (O), Vaassen, Bilthoven, Bunnik, Groenekan, Zeist, Oisterwijk. Beide sexen in den zomer op *Cirsium*.

Sph. longulus Hag s. Bilthoven, Groenekan. Het ♂ op *Cirsium* en *Spergularia*.

Sph. crassus Thom s. Bilthoven, 1 ♀ 11 Mei 1919 op *Cerastium*, 1 ♂ 24 Juli 1926 op *Cirsium arvense*.

Sph. miniatus Hag s. Twee ♀♀, die volgens den heer Blüthgen vermoedelijk tot deze soort behooren, werden bij Soesterberg en Bilthoven gevangen.

Sph. marginatus Hag s. *faun. nov. sp.* Winterswijk, 1 ♀ 20 Mei 1926 op *Potentilla*; Soesterberg, 1 ♀ 30 April 1927; Holl. Rading, 1 ♂ 23 Aug. 1926; Bilthoven, 1 ♂ 2 Aug. 1928 op *Cirsium arvense*.

2. Eenige resultaten van een excursie in de omgeving van Winterswijk.

Gedurende de excursie van de Leidsche Biologenclub, die dit jaar in de laatste week van Augustus in de omgeving van Winterswijk werd gehouden, verzamelde ik daar o.a. de volgende Hymenoptera:

Sphegidae

Mimesa unicolor Wesm. en *Miscophus maritimus* Sm.
Van beide 1 ♀ op het zand bij Kotten, 27 Aug.

Apidae

Prosopis pectoralis Först. (= *P. kriechbaumeri* Först), 3 ♀♀ op Hieracium langs den spoordijk in het Korenburgerveen, 25 Aug. Dit is een zeldzame soort, die vooral in moerassige streken voorkomt, waar zij nestelt in de rietgallen van *Lipara lucens* Meig. Zij werd in ons land ook bij Ankeveen, Oisterwijk en Belfeld (L.) aangetroffen. Volgens Alfken vliegt deze soort in Juni en Juli en bezoekt zij vooral *Lythrum salicaria*; Blüthen ving ze op *Lysimachia vulgaris*.

Halictus semilucens Alfken. Winterswijk, 1 ♀, 30 Aug.

Sprecodes fasciatus Hags. Kotten, 1 ♂, 23—25 Aug.

Sphecodes marginatus Hags. Kotten, 1 ♂, 23—25 Aug.

Ceratina cyanea K. Kotten, 1 ♀ en 1 ♂, 27 en 29 Aug. 1933 op Leontodon en Hieracium. Deze in Midden-Europa zeldzame soort was in ons land nog slechts in Z.-Limburg gevonden (omgeving van Maastricht). Zij werd door C. Ritsema Cz. vermeld in het verslag van de 36ste Zomervergadering, 23 Juli 1881 (Tijdschr. v. Entom., dl. 25, 1882, p. XXIII). Na dien tijd is zij, voor zoover mij bekend, in Nederland niet meer aangetroffen.

Andrena marginata F. (= *cetii* Schrank). Op verschillende plaatsen in de omgeving van Winterswijk vlogen de beide sexen van deze soort op *Succisa pratensis*.

Nomade argentata H. Sch. faun. nov. spec. Deze soort, de koekoeksbij van *Andrena marginata*, was tot nog toe niet als inlandsch vermeld. Naar de heer Bouwman mij echter mededeelde, is zij door hem reeds den 14den Aug. 1920 bij Borculo gevonden. Ik ving bij Winsterwijk 1 ♀ en 1 ♀.

3. Een merkwaardige vindplaats van *Gorytus (Hoplisus) laticinctus* Shuck.

Deze graafwesp is in ons land zeldzaam. Bouwman vermeldt slechts een zestal vindplaatsen, grootendeels in het Oosten en Zuiden van ons land gelegen („De Graafwespen van Nederland”, De Levende Natuur, Jaargang 32, Juni 1927, p. 54). Langs den duinkant werd zij echter nog niet aangetroffen. Omstreeks half Juni van dit jaar ving ik een ♀ van deze soort in Den Haag en wel binnenshuis. Hoe dit dier daar gekomen is, is mij een raadsel, daar het mij niet waarschijnlijk lijkt, dat zij in de directe omgeving van Den Haag, waar ik gedurende een aantal jaren intensief graafwespen verzamelde, voorkomt. Misschien is de wesp in het popstadium in aarde, bijv. van een bloempot, van elders overgebracht.

Den Haag, October 1933.

J. VAN DER VECHT.